

УДК 339.137.2

В. М. АНІКІЄНКО

ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО РИНКУ РЕГІОНУ

Проаналізовано проблеми функціонування організаційно-правового механізму державного регулювання аграрного ринку регіону та шляхи їх розв'язання

The formation of organizationally legal mechanism of the state adjusting of the region's agrarian market. In the article the analysis of problems the functioning of organizationally legal mechanism of the state adjusting of the region's agrarian market and ways of it's decision.

Перехід до ринкових відносин в аграрній сфері передбачає трансформацію механізмів державного регулювання взаємовідносин між господарюючими суб'єктами, які б унеможливили втручання в господарську діяльність і сприяли налагодженню ринкового механізму. Проблеми реформування аграрних відносин розглянуто в працях багатьох вітчизняних учених, серед яких О. Амосов, Г. Андрусенко, В. Бойко, П. Гайдуцький, М. Латинін, П. Макаренко, О. Могильний, Г. Мостовий, О. Олійник, П. Саблук та ін.

Проте соціально-економічні перетворення в суспільстві такого масштабу, як аграрна реформа, потребують подальшого вивчення ролі держави в цих процесах, особливостей реалізації механізмів регулювання аграрного ринку, які мають специфічні особливості в різних регіонах.

Мета даної статті – розглянути основні проблеми реалізації організаційно-правового механізму регулювання аграрного ринку Вінницької області.

Ініціатором ринкових перетворень в економіці України, зокрема в її аграрному секторі, була держава, яка мала забезпечити приватизацію об'єктів державної власності і створення на цій основі підприємств різних організаційно-правових форм (формування конкурентного середовища), а також створити механізми регулювання економічних взаємовідносин господарюючих суб'єктів, адекватні ринковим вимогам.

Необхідно було закласти правові основи забезпечення діяльності нових підприємств, формування ринкової інфраструктури, відповідного інституційного середовища. В останні радянські та перші пострадянські роки в Україні було зроблено перші кроки в напрямку реформування аграрних відносин і формування організаційно-правового механізму державного регулювання аграрного ринку.

Постановою Верховної Ради Української РСР “Про земельну реформу” від 18 грудня 1990 р. № 563-ХІІ усі землі в УРСР оголошувалися об'єктом земельної реформи [1].

Важливу роль у формуванні нормативно-правової бази здійснення реформ відіграло прийняття в 1992 р. Законів України “Про форми власності на землю”,

“Про колективне сільськогосподарське підприємство”, “Про селянське (фермерське) господарство”, однак через втрату державою регулятивних функцій щодо аграрної сфери в галузі почався обвальний спад виробництва.

Уже в 1995 р. стали помітні серйозні структурні зміни у виробництві сільськогосподарської продукції у зв'язку з його переміщенням у господарства населення. З цього періоду сільське господарство починає набувати рис дрібнотоварного виробництва і втрачати конкурентоспроможність порівняно із зарубіжними країнами.

У таблиці наведено динаміку та структуру виробництва валової продукції сільського господарства Вінницької області за категоріями господарств.

Аналізуючи наведені в таблиці дані, можна зробити висновок, що збільшення питомої ваги господарств населення у виробництві валової продукції сільського господарства області відбулося не за рахунок абсолютного зростання її виробництва цією категорією господарств, а за рахунок прискорення темпів падіння валового виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах. Так, якщо в 2000 р. валове виробництво продукції у порівнянних цінах до сільськогосподарських підприємств зменшилося порівняно з 1990 р. на 66,6 %, то в господарствах населення за цей же період воно виросло лише на 1,6 %. У 2006 р. ці показники становили відповідно 63,6 і 22,9 %. На кінець 2005 р. 56,2 % від кількості усіх діючих підприємств різних організаційно-правових форм в області становили фермерські господарства, які виробляли всього 9 % зерна, 7 – цукрових буряків, 11 – соняшнику, 2 – м'яса усіх видів і 1 % молока. На долю одного фермерського господарства на початок 2006 р. припадало в середньому біля 100 га сільськогосподарських угідь.

Таблиця

Динаміка та структура виробництва валової продукції сільського господарства за категоріями господарств (у порівнянних цінах 2000 р., млн грн) [2; 4; 5].

Роки	Усі категорії господарств	У тому числі:		Питома вага господарств населення у виробництві валової продукції, %
		Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення	
1990	6308,3	4445,8	1862,5	29,5
1995	4240,2	2357,2	1883,0	44,4
2000	3376,2	1483,4	1892,8	56,1
2001	3525,3	1501,0	2024,3	57,4
2002	3559,4	1555,5	2003,9	56,3
2003	3111,3	1089,9	2021,4	65,0
2004	3631,5	1449,0	2182,5	60,1
2005	3721,2	1395,9	2325,3	62,5
2006	3907,3	1617,8	2289,5	58,6
По відношенню до 1990 р., %:				
1995	67,2	53,0	101,1	X
2000	53,5	33,4	101,6	X
2005	59,0	31,4	124,8	X
2006	61,9	36,4	122,9	X

Зрозуміло, що дрібні, практично не диверсифіковані сільськогосподарські підприємства, які є основними суб'єктами аграрного ринку Вінницької області, в умовах стрімкого зростання цін на промислову продукцію дуже швидко зіткнулися з проблемою нестачі оборотних коштів. Це призвело до суттєвого погіршення матеріально-технічного забезпечення підприємств. З 1990 р. по 2005 р. у сільськогосподарських підприємствах області кількість тракторів скоротилася на 13118 шт. (46,5 %); зернозбиральних комбайнів – на 2761 шт. (44,5 %); внесення мінеральних добрив на 1 га посівної площі (у кг діючої речовини) – на 132 кг (77,2 %); а органічних добрив – на 7,1 т (78,9 %).

Погіршення умов господарської діяльності аграрних підприємств значною мірою було спричинено відсутністю дієвого організаційно-правового механізму регулювання аграрного ринку.

Проведення ринкових реформ унеможлиблювалося через незадовільну нормативно-правову базу щодо формування відносин власності на землю, непослідовну фінансово-кредитну та цінову політику уряду, запізнення зі створенням інституційного середовища. Лише в 1996 р. Верховною Радою України було ухвалено Закон України “Про плату на землю”; у 1998 р. – Закони України “Про оренду землі” та “Про фіксований сільськогосподарський податок”, але безсистемність проведення реформ і відсутність у селян економічних умов для ефективного ведення господарства не змогли зупинити занепад сільськогосподарського виробництва.

Слід зауважити, що в наукових працях цілої низки вчених, опублікованих протягом 1991 – 2000 рр., містилися застереження щодо небезпеки подрібнення майнових комплексів і сільськогосподарських земель колгоспів і радгоспів, що реформувалися [3; 6], однак вони не знайшли відображення в аграрній політиці держави. На наш погляд, практичне втілення аграрних політик до теперішнього часу значною мірою гальмується через невизначеність функцій і статусу управлінь агропромислового розвитку районних державних адміністрацій, які завершують вертикаль державного управління АПК. Особливістю здійснення діяльності управліннями агропромислового розвитку районних державних адміністрацій у сучасних умовах є не лише їх подвійне підпорядкування (Головному управлінню агропромислового розвитку обласної державної адміністрації та Мінагрополітики України), а й передача значної частини функцій щодо матеріально-технічного забезпечення безпосередньо господарюючим суб'єктам.

У зв'язку з цим функціональні обов'язки органів державного управління агропромисловим розвитком на регіональному рівні повинні бути спрямовані на забезпечення формування ринкового середовища, інформаційно-дорадницької діяльності, соціального розвитку сільських територій, контролю за безпекою виробництва продуктів харчування та екологічною безпекою, реалізації аграрної політики тощо. Незадовільною є на сьогодні взаємодія районної ланки державного управління аграрним ринком з органами місцевого самоврядування, галузевими спілками і асоціаціями, іншими громадянськими об'єднаннями. Це не сприяє

реалізації підприємницької ініціативи господарюючих суб'єктів, яким не вистачає високопрофесійних кадрів і досвіду роботи в ринкових умовах, налагодженню виробничої та обслуговуючої кооперації, розробленню якісних стратегічних планів розвитку галузі.

Удосконалення організаційно-правового механізму регулювання аграрного ринку неможливе без формування порядку законодавчого забезпечення аграрної політики, принциповою особливістю якого є парламентське ухвалення законів і контроль за їх виконанням. Укази Президента не повинні змінювати аграрну політику, яка розробляється представницьким органом законодавчої влади. В Україні загальноприйнятою була практика регулювання аграрного ринку Президентом через механізми видання Указів, які передували ухваленню відповідних законів парламентом. Так, наприклад, Указ Президента України “Про заходи по регулюванню експорту насіння соняшника в Україні” від 8 липня 1998 р. передував ухваленню Верховною Радою України Закону “Про експортне мито на насіння олійних культур” (10 вересня 1999 р.). Указ Президента “Про невідкладні заходи для підтримки виробництва зерна і розвитку зернового ринку” було видано 29 червня 2000 р., а Закон України “Про зерно та ринок зерна в Україні” – ухвалено 4 липня 2002 р. тощо.

Звичайно, така практика не сприяла розвитку аграрного ринку як в Україні в цілому, так і в її окремих регіонах.

Отже, підвищення результативності організаційно-правового механізму регулювання аграрного ринку можливе в напрямі вдосконалення законодавчого забезпечення аграрної політики, покращання виконавчої дисципліни в державних органах влади різних рівнів, реформування управлінської діяльності виконавчих органів влади.

Література:

1. Постанова Верховної Ради Української РСР “Про земельну реформу” : станом на 18 грудня 1990 р. № 563-ХІІ // ВВР УРСР. – 1991. – № 10. – С. 100.
2. Про соціально-економічне становище області за 2006 р. – Вінниця : Обласне управління статистики, 2007. – 84 с.2. Статистичний щорічник Вінниччини за 2001 р. – Вінниця : Обласне управління статистики, 2002. – 528 с.
3. *Соловьев Н. Ф.* Рыночные трансформации и земельный вопрос в Украине / Н. Ф. Соловьев // Вісник ХНАУ. – (Серія “Економіка АПК і природокористування”). – 2003. – № 6. – С. 3–32.
4. Статистичний щорічник Вінниччини за 2005 р. – Вінниця : Обласне управління статистики, 2002. – 528 с.
5. Статистичний щорічник Вінниччини за 2005 р. – Вінниця : Обласне управління статистики, 2006. – 680 с.
6. *Юрчишин В. В.* До аналізу причин і наслідків занепаду сільського господарства / В. В. Юрчишин // Економіка України. – 2001. – № 2. – С. 54–62.

Надійшла до редколегії 16.03.2009 р.